

The Analysis of the Aesthetic Representation of Geometric Repetition in Surah Al-Imran

Article Type: Research

Tyabeh Mohtramjad¹, Mohammad Ghafourifar^{2*}, Sobhan Kavosi³

¹. MA in Arabic Language and Literature, Kosar University of Bojnord, Faculty of Humanities, Bojnord, Iran

². Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kosar University of Bojnord, Faculty of Humanities, Bojnord, Iran.

³. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kosar University of Bojnord, Faculty of Humanities, Bojnord, Iran

Abstract

Geometric repetition is one of the emerging knowledge that is very significant for explaining the value of repetition. Due to its special geometry, this form of repetition plays a significant role in the phonetic and semantic coherence of the word, and establishes a link with the artistic and aesthetic aspects of the work. In the Holy Qur'an, the phenomenon of geometric repetition as one of the expressive styles plays a fundamental role in conveying the desired concepts and themes. Among the surahs of the Holy Qur'an, verbal repetitions in the context of Surah Al-Imran follow a certain structure and order, which sets the scheme for various types of geometrical repetition. The current research aims to investigate the aesthetic function of geometric repetition and the prominent role of this type of repetition in Surah Al-Imran via descriptive-analytical method. In this regard, the verses of Surah Al-Imran have been examined and investigated in terms of geometric repetition, and by presenting evidence, it has been found that the structural and semantic coherence of Surah Al-Imran is largely due to geometric repetitions, and among the types of geometrical repetition, there is a wide range. It is clear that this impressive frequency in this surah indicates the harmony of order and rhythm used in the structure and context of the words to convey the message of the surah. In this surah, in accordance with its purpose, geometrical repetition has been used to emphasize and stabilize the messages and highlight the concepts in the audience's mind and expand the meaning, among others.

Keywords: Holy Quran; Al-Imran; repetition; aesthetics; geometric repetition.

*Corresponding Author

m.ghafourifar65@kub.ac.ir

*ORCID ID: 0000-0002-1057-8936

Introduction

Geometric repetition is a method of repetition that is formed based on the external shape of the text, and by repeating a certain word or phrase, the writer creates a kind of geometric shape in order to direct the text to the desired point of view, and slow down or emphasize the topic in question.

The phenomenon of geometric repetition is one of the ways and styles of expression that plays a fundamental role in conveying the concepts and themes of the Holy Quran and is very dominant in texts as such.

One of the surahs in which geometric repetition plays a prominent role is Surah Al-Imran. In addition to the great effect that geometric repetition has on explaining the meanings and concepts of this surah, it is also linked to its aesthetic and musical dimensions.

Research Question(s)

In this research, the distribution and dispersion of repetitions in the context of the verses is evaluated in order to answer the following research questions:

- a) What are the types of geometric repetition in Surah Al-Imran and its aesthetic approach?
- b) To what extent does geometric repetition play a role in conveying the concepts and meanings of the Surah?

Literature Review

Geometric repetition is actually "a method of repetition that is formed based on the external and external shape of the text, and the writer creates a type of geometric repetition by repeating a certain word or phrase in order to direct the text to the desired point of view, and slow down or emphasize the topic in question, because by relying on geometrical repetition and without the clarity and eloquence of the words, the audience will have a complete understanding of the intensity of the feelings and emotions of the words." (Al-Said, 1986, p. 282)

Saber Obeid considers geometric repetition to be the type of geometrical and regular arrangement of words, which is divided into different types based on their position in the word: stilted repetition,

terminal repetition, pyramidal repetition, circular repetition, condensed repetition and imperative or necessary (Obeid, 2001, p. 193-221)

Methodology

The present study, with descriptive-analytical method, aims to explain verbal repetitions, including the repetition of words, phrases and different language groups in Surah Al-Imran in order to achieve the form and geometric shapes used in the structure of the verses of this Surah.

Findings

The function of types of geometric repetition in Surah Al-Imran

Repetition of stifling

Isthali repetition is purposefully used in Surah Al-Imran and is related to the semantic layers of the text of the Surah. The following example illustrates the point.

﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ ﴿*﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنُ أَنْصَارٍ ﴿*﴾ رَبَّنَا إِنَّتَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا
وَتُوفِّقْنَا مَعَ الْأُبْرَارِ ﴿*﴾ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿آل عمران/ ١٩١-١٩٤﴾

((191) Who remember Allāh while standing or sitting or [lying] on their sides and give thought to the creation of the heavens and the earth, [saying], "Our Lord, You did not create this aimlessly; exalted are You [above such a thing]; then protect us from the punishment of the Fire./ (192) Our Lord, indeed whoever You admit to the Fire - You have disgraced him, and for the wrongdoers there are no helpers./ (193) Our Lord, indeed we have heard a caller [i.e., Prophet Muḥammad (ﷺ)] calling to faith, [saying], 'Believe in your Lord,' and

we have believed. Our Lord, so forgive us our sins and remove from us our misdeeds and cause us to die among the righteous./ (194) Our Lord, and grant us what You promised us through Your messengers and do not disgrace us on the Day of Resurrection. Indeed, You do not fail in [Your] promise.")

The repetition used in these verses is the type of repetition of words, which regularly repeats the word "Rabbana" at the beginning of the verses, and this repetition is evocative in addition to accompanying other words used in these verses and evoking music. Heartfelt, it causes emotional and conscientious stimulation of the soul to supplicate in a proper manner before the Almighty God.

Circular repetition

In Surah Al-Imran, due to the diversity of the topics mentioned, there is a circular repetition in such a way that God begins and then ends some of the topics with a concept, even though all the words are not the same.

«يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ» (آل عمران/ ٧٠) «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ» (همان/ ٩٨)

(٧٠) O People of the Scripture, why do you disbelieve in the verses of Allāh while you witness [to their truth]?/ (٩٨) Say, "O People of the Scripture, why do you disbelieve in the verses of Allāh while Allāh is Witness over what you do?"

In these verses, repeated sentences in the form of circular repetition form a new position to emphasize the first position, because the new position preserves the original meaning in the first position and makes it look more beautiful in the second position which is to have a stronger expression and create more reaction power.

Pyramid repetition

According to the investigations, pyramidal repetition is manifested in both verbal and semantic aspects in Surah Al-Imran, for example:

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَأَسْجُدِي وَأَرْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ (آل عمران/ ٤٣)

(٤٣) O Mary, be devoutly obedient to your Lord and prostrate and bow with those who bow [in prayer]

In this verse, God Almighty presents the duties of Maryam in the form of pyramidal repetition.

The orderly repetition of the words "Aqnoti, Asjodi, Arka'i" in this structure, on the one hand, in the form of a staircase from the whole to the part and in order, gives orders to Hazrat Maryam and adds to its ranks. On the other hand, it is a kind of music and coherence. It creates a verse between the parts, which makes it have a beautiful and melodious structure and attracts more attention from the audience

Final repetition

This type of repetition is exactly the same problem that can be seen in Surah Al-Imran and has a significant effect in emphasizing and expressing its intended concepts. For example:

«ذُرِّيَّةَ بَعْضِهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾» (آل عمران/ ۳۴-۳۵)

(34) *Descendants, some of them from others. And Allāh is Hearing and Knowing.* (35) *[Mention, O Muḥammad], when the wife of Imrān said, "My Lord, indeed I have pledged to You what is in my womb, consecrated [for Your service], so accept this from me. Indeed, You are the Hearing, the Knowing."*

As can be seen in these two verses, after referring to various topics, God's knowledge, hearing, and control over all matters are mentioned in the form of final repetition at the end of these two verses and each of the concepts of the verses. The words "Sami" and "Aleem" are repeated.

Conclusion

The geometrical repetition in Surah Al-Imran shows itself above all in the form of word and phrase repetition, which is distributed and

dispersed with a special geometry in the verses, and plays a role according to necessity and in line with verbal or semantic emphasis.

It is very clear that the significant frequency of geometric repetition in this surah indicates the harmony of order and rhythm used in the structure and context of the words to deliver the message of the surah (proving the oneness and guardianship of God in existence and inviting people to accept this principle, encouraging believers to persist in this way to reach salvation and immortality). It is also in line with the melody of the word. In this surah, in accordance with its purpose, geometric repetition has been used to emphasize and stabilize the messages in the audience's mind and expand the meaning, among others. Among the types of geometric repetition, pyramidal repetition has the highest frequency in this surah. This type of staggered repetition has been able to remind the audience of the topic and prevent any ambiguities with the gradual progress of topics from part to whole or from whole to part.

In addition to pleasant music, the repetition of Isthilali matches and fits with the theme of the words and the message of the verse. On the one hand, it conveys the continuity of a matter to the audience, and on the other hand, it displays an image of warning and reminder. The circular repetition at the beginning and end of parts of this surah is semantically consistent with the central and main idea of the surah. The final repetition has a very decisive function in this surah.

In this type of repetition, divine concepts and attributes are mentioned again in the form of final repetitions, and in fact, it is God's final warning to the intended concepts, and the presence of this type of repetition is a good ending and a warning for the people.

In dense repetition, despite the repetition of words, a wave of inner music and melodious rhythm is addressed to the prose, and it plays a significant role in inducing the purpose and main message of the verses, which emphasizes the power and awareness of God.

تحلیل جلوه های زیبایی شناختی تکرار هندسی در سوره آل عمران

نوع مقاله: پژوهشی

طیبه محترم نژاد^۱، محمد غفوری فر^۲، سبحان کاوسی^۳

^۱ کارشناس ارشد زبان و ادبیات عربی، دانشگاه کوثر بجنورد، دانشکده علوم انسانی، ایران، بجنورد

^۲ استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه کوثر بجنورد، دانشکده علوم انسانی، ایران، بجنورد

^۳ استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه کوثر بجنورد، دانشکده علوم انسانی، ایران، بجنورد

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۱

چکیده

تکرار هندسی یکی از دانش های نوظهوری است که برای تبیین ارزش تکرار از اهمیت زیادی برخوردار است. این شکل از تکرار به جهت هندسه خاصی که دارد، در انسجام آوایی و معنایی کلام نقش چشمگیری داشته و با ابعاد هنری و زیبایی شناختی اثر پیوند برقرار می کند. در قرآن کریم پدیده تکرار هندسی به عنوان یکی از اسلوب های بیانی در افاده مفاهیم و مضامین مورد نظر نقش اساسی دارد. در میان سوره قرآن کریم، تکرارهای کلامی در بافت سوره آل عمران از یک معماری و نظم خاصی تبعیت می کند که موجب پیدایی گونه های مختلفی از تکرار هندسی می شود. پژوهش حاضر بر آن است تا با روش توصیفی - تحلیلی، کارکرد زیبایی شناختی تکرار هندسی و نقش برجسته این نوع تکرار در سوره آل عمران را بررسی کند. در این راستا آیات سوره آل عمران از نظر تکرار هندسی مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته و با ارائه شواهدی معلوم گشت که انسجام ساختاری و معنایی سوره آل عمران تا حد زیادی مرهون تکرارهای هندسی است و در میان انواع تکرار هندسی، تکرار استهلالی، ختami، هرمی، دایره ای و تراکمی در این سوره حضور گسترده ای دارند پرواضح است که این بسامد چشمگیر در این سوره بیانگر هماهنگی نظم و ایقاع به کار رفته در ساختار و بافت کلام جهت ادای پیام سوره است. در این سوره متناسب با هدف و غرض آن، از تکرار هندسی جهت تأکید و تثبیت پیام ها و برجسته سازی مفاهیم در ذهن مخاطب، گسترش معنا و ... بهره گرفته شده است.

کلیدواژه ها: قرآن کریم، آل عمران، زیبایی شناسی، تکرار، تکرار هندسی.

مقدمه

یکی از جلوه‌های زیبایی در طبیعت و هنر، تکرار است. نمود ناخودآگاه یا آگاهانه انواع تکرار، در ادبیات از دیرباز همواره مورد توجه اهل ادب بوده است. شاعر یا نویسنده، با بهره‌گیری از این آرایه، می‌کوشد علاوه بر ایجاد موسیقی، مفهومی را در ذهن خوانندگان برجسته ساخته و مورد تأکید قرار دهد؛ زیرا تکرار هر کلمه یا عبارت هدف و معنای مهمی را در پی دارد و بهتر می‌تواند مخاطب را تحت تأثیر قرار دهد. شفیعی کدکنی به نقل از «امین الخولی» نویسنده مصری، می‌گوید: تکرار از قوی‌ترین عوامل تأثیرگذار و بهترین وسیله‌ای است که عقیده یا فکری را به کسی القاء می‌کند (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۶: ۹۹). در حقیقت تکرار سبکی است که بیانگر انفعالات درونی و هیجان‌های پنهان است و در سطح واژگان و عبارت‌ها ظهور می‌یابد. ادیب غالباً به تکرار مضامین و عبارت‌هایی می‌پردازد که مورد اهمیت او بوده و قصد انتقال آنها را دارد.

پژوهشگران امروزه با عنایت به اینکه تکرار را به‌عنوان یک اسلوب مفید و کاربردی در ارزیابی آثار ادبی می‌شناسند؛ بر اساس معیارهای معینی آن را دسته‌بندی کرده‌اند؛ یکی از انواع دسته‌بندی‌ها، بررسی آثار هنری در قالب تکرار هندسی است.

تکرار هندسی، شیوه‌ای از تکرار است که بر پایه شکل خارجی و ظاهری متن شکل می‌گیرد و ادیب با تکرار کلمه یا عبارتی معین، نوعی از شکل و فرم هندسی را خلق می‌کند تا بتواند متن را به‌سوی دیدگاه مورد نظر هدایت کند یا بر موضوع مورد نظر تأکید نماید؛ زیرا با تکیه بر تکرار هندسی و بدون صراحت و فصاحت کلام، مخاطب درک کاملی از شدت احساسات و عواطف کلام خواهد داشت. (السید، ۱۹۸۶: ۲۸۲)

پدیده تکرار هندسی یکی از شیوه‌ها و اسلوب‌های بیانی است که در افاده مفاهیم و مضامین مورد نظر قرآن کریم نقش اساسی دارد و چنان برجسته است که هر خواننده آشنای به این متن را به خود متوجه می‌سازد. یکی از سوره‌هایی که تکرار هندسی نقش برجسته‌ای در آن ایفا می‌کند، سوره آل‌عمران است. این سوره، بعد از سوره بقره به‌عنوان دومین سوره بزرگ قرآن کریم به‌شمار می‌رود و حدود یک و نیم جزء از قرآن را دربردارد و جزو سوره‌های سبع طولال به‌شمار می‌آید. (خرمشاهی، ۱۳۷۷: ۱۲۳۶) تکرار هندسی علاوه بر تأثیر بسیار زیادی که در تبیین معانی و مفاهیم این سوره دارد، با ابعاد زیبایی‌شناسی و موسیقایی آن نیز پیوند خورده

است؛ لذا پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، درصدد تبیین تکرارهای کلامی اعم از تکرار واژگان، عبارت‌ها و گروه‌های مختلف زبانی در سوره آل عمران به منظور دستیابی به فرم و شکل‌های هندسی به‌کار رفته در ساختمان آیات این سوره است. بر این اساس چگونگی و نحوه توزیع و پراکندگی تکرارها در بافت آیات مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا پاسخی به سؤالات پژوهش باشد که:

الف) انواع تکرار هندسی در سوره آل عمران و رویکرد زیباشناسی آن کدام است؟

ب) تکرار هندسی تا چه اندازه در انتقال مفاهیم و معانی سوره نقش دارد؟

پیشینه تحقیق

با وجود اینکه پژوهش‌های گسترده‌ای در خصوص تکرار انجام گرفته، اما پیرامون تکرار هندسی تا کنون پژوهش‌های اندکی صورت گرفته است و در خصوص سوره آل عمران تاکنون پژوهش مستقلی از منظر تکرار و به‌ویژه تکرار هندسی به رشته تحریر درنیامده است. باوجود این در زمینه کارکرد اسلوب تکرار در قرآن کریم، پژوهش‌هایی صورت گرفته است:

۱- مقاله «تبیین علل تکرار آیاتی از قرآن کریم» نوشته پریچه ساروی در سال ۱۳۷۹ در مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران به چاپ رسیده است. در این مقاله پس از آشنایی با مفهوم تکرار و انواع آن، به تقسیم‌بندی آیات مکرر از لحاظ محل تکرار و همچنین علل آن‌ها پرداخته می‌شود.

۲- مقاله «پدیده تکرار در قرآن و مسئله ترجمه آن» نوشته مرتضی کریمی‌نیا که در سال ۱۳۸۰ در مجله ترجمان وحی به چاپ رسیده است. در این مقاله پس از مروری بر انواع تکرار در قرآن کریم، به تفصیل، یکی از اقسام تکرار را بررسی و مقتضیات ترجمه آن را همراه با نمونه‌هایی از ترجمه آیات قرآن به زبان فارسی بررسی می‌کند.

۳- مقاله «التکرار الهندسي في شعر عبد الرحيم محمود» نوشته سید حیدر فرع شیرازی و فاطمه محمدی که در سال ۱۳۹۶ در فصلنامه لسان مبین به چاپ رسیده است. در این مقاله، به بهره-

گیری عبدالرحیم محمود از تکرار هندسی و تأثیر آن بر بیان و روح انقلابی و حماسی او، به عنوان وسیله‌ای برای نقل تجربه‌های زندگی شخصی خویش اشاره می‌شود.

۴- مقاله «بررسی تکرار هندسی و کارکرد آن در سوره بقره» نوشته زهره بهروزی، علی خضری و محمد جواد پورعابد که در سال ۱۳۹۸ در فصلنامه پژوهش‌های ادبی- قرآنی به چاپ رسیده است. در این مقاله تکرار هندسی و کارکرد آن‌ها را در سوره بقره مورد بررسی قرار گرفته است.

۵- پایان نامه «نقد و بررسی ساختار هندسی سوره‌ها با محوریت سوره محمد (ص)» نوشته فهیمه گرجی، سال ۱۳۹۹ به رشته تحریر درآمده است. در این پژوهش تلاش شده است تا انسجام سوره‌های قرآن را بر مبنای نظریه ساختار هندسی قرآن نشان دهد.

۶- مقاله «جمالیة التکرار فی سورة الإسراء دراسة تحليلية فی ضوء لسانیات النص» نوشته اعظم کاظمی و بتول مشکین فام که در سال ۱۴۰۱ در فصلنامه آفاق الحضارة الإسلامية به چاپ رسیده است. این مقاله به تبیین نقش تکرار در انسجام بخشی این سوره و همچنین میزان تعامل این گزاره با محورهای اصلی سوره می‌پردازد.

۲- مبانی نظری

۲-۱- تکرار

تکرار یا تکریر، مصدر باب تفعیل در لغت «دوباره کردن، عملی را دو یا چند مرتبه انجام دادن، دوباره گفتن، چند بار گفتن یک مطلب، دوبارگی، تجدید» است. (ابن‌منظور، بی‌تا، ۵: ۱۳۵ - ۱۳۶) واژه تکرار از ریشه «کرر» به معنای اعاده و بازگشت چیزی، به صورت پیاپی دلالت می‌کند. طبق تعریف جرجانی، تکرار عبارت است از بازگشت چیزی برای بار دیگر. (الجرجانی، ۱۹۸۵: ۶۸)

تکرار دارای جنبه‌های فنی و روانی است که بر اهمیت موضوعاتی مانند موضوعات منفی یا مثبت، خیر و شر، زیبا و زشت دلالت می‌کند. (جیده، ۱۹۸۰: ۶۷) تعداد دفعات تکرار، ارزش و اهمیت موضوع را نشان می‌دهد و همه پژوهشگران و منتقدان تکرار را به عنوان یک پدیده زبانی می‌شناسند و بر این نکته اتفاق نظر دارند که «تکرار از قوی‌ترین عوامل تأثیرگذار بوده و بهترین وسیله‌ای است که عقیده یا فکری را به کسی القا می‌کند.» (علی پور، ۱۳۷۸: ۸۹)

۲-۲- تکرار هندسی و انواع آن

تکرار هندسی در واقع «شیوه‌ای از تکرار است که بر پایه شکل خارجی و ظاهری متن شکل می‌گیرد و ادیب با تکرار کلمه یا عبارتی معین، نوعی از تکرار هندسی را خلق می‌کند تا بتواند متن را به‌سوی دیدگاه مورد نظر هدایت کند یا بر موضوع مورد نظر تأکید نماید؛ زیرا با تکیه بر تکرار هندسی و بدون صراحت و فصاحت کلام، مخاطب درک کاملی از شدت احساسات و عواطف کلام خواهد داشت.» (السید، ۱۹۸۶: ۲۸۲)

در خصوص تکرار هندسی می‌توان چنین گفت که نخستین بار نازک الملائکه، در کتاب «قضایا الشعر المعاصر» خیلی گذرا و بدون تقسیم‌بندی منسجم به پدیده تکرار هندسی به‌عنوان زیر مجموعه تقسیم اشاره کرده است. (الملائکه، ۱۹۸۳: ۲۵۰-۲۵۲)، بعد از او، محمد صابر عبید^۱ تقسیم‌بندی مجزا و روشنی از این نوع تکرار ارائه نمود و آن را در شش گونه دسته‌بندی کرد و برای هر کدام از آن‌ها نام‌هایی برگزید. بعد از عبید صابر، فهد ناصر العاشور و سویلم در تحقیقات خود به‌طور مختصر درباره تکرار هندسی سخن گفتند اما هر دو در تحقیقات خود به آراء و نظرات محمد صابر عبید تکیه کردند.

صابر عبید، وجه تسمیه تکرار هندسی را نوع چیدمان هندسی و قانونمند کلمات می‌داند که بر اساس موقعیت آن‌ها در کلام به انواع مختلفی تقسیم می‌شود: تکرار استهلالی، تکرار ختامی، تکرار هرمی، تکرار دایره‌ای، تکرار تراکمی و تکرار امری یا لازمه. (عبید، ۲۰۰۱: ۱۹۳-۲۲۱)

۲-۲-۱- تکرار استهلالی

در تکرار استهلالی، شاعر یک اسم، یا فعل و یا حرف و حتی جملات را ابتدای ابیات قصیده به‌صورت متوالی و یا غیر متوالی تکرار می‌کند. هدف از کاربرد این تکرار «برجسته شدن حالت زبانی خاص و تأکید چندین باره آن با ساختار مشابه و یا متفاوت برای رسیدن به موضوع و سوژه خاص شعری است که در دو سطح ایقاعی و معنایی نمود می‌یابد.» (همان:

این نوع از تکرار هندسی بر پایه شکل ظاهری متن استوار است که شاعر و یا نویسنده با استفاده از آن در قالب تکرار کلمه یا عبارتی خاص در ابتدای سطور، مفاهیم وانهاده شده در بافت روایی متن را به سمت دیدگاه و اندیشه‌هایی که قصد القا به مخاطب دارد، سوق می‌دهد.

٢-٢-٢- تکرار دایره‌ای

در تکرار دایره‌ای همان‌گونه که از نامش پیداست، تعدادی از واژگان و عبارتها به صورت دایره‌وار در ابتدا و انتهای قصیده به طور متوالی تکرار می‌شوند. به عبارت دیگر تکرار دایره‌ای «به تکرار یک یا چند جمله شعری در ابتدا و پایان قصیده می‌پردازد، که امکان دارد تکرار در جملات پایانی، منطبق با جمله‌های تکراری در ابتدای قصیده نباشد و فقط مطابق با بخش عمده‌ای از قصیده و متناسب با اصل تکرار باشد، به امید اینکه تأثیر معنایی قصیده را تقویت کند.» (همان: ٢١٥)

٢-٢-٣- تکرار هرمی

تکرار هرمی نسبت به سایر انواع تکرار فنی‌تر و پیچیده‌تر است و درک زیبایی آن به مهارت بالایی نیاز دارد؛ زیرا از لحاظ شکل ظاهری از نوعی پیچیدگی برخوردار است و این پیچیدگی نقش بنیادین در ابلاغ رسالت شعر و نثر ایفا می‌کند، این قدرت ابلاغی عمدتاً برگرفته از تأثیر موسیقایی است که تکرار هرمی در قصیده به وجود می‌آورد. این شکل از تکرار به دلیل ساختار ویژه خود، موجب انسجام در شکل ظاهری و معماری قصیده می‌گردد و افزون بر آن سهم زیادی در موسیقی قصیده دارد. (همان: ١٩٩)

٢-٢-٤- تکرار ختامی

تکرار ختامی همچون تکرار استهلالی به خاطر نقش تأثیرگذارش در ترسیم تجربه شعری شاعر در ساختار قصیده نقش برجسته‌ای دارد و از ارزش و غنای معنایی و موسیقایی بیشتری برخوردار است. (همان، ١٩٦) تکرار ختامی نوعی حسن ختام است و به جهت تأثیرگذاری کلام، شاعر الفاظ یا عبارتهای کلیدی را از پی هم در پایان مقطع تکرار می‌کند که در واقع بیانگر عواطف و احساسات و ترسیم‌کننده مفهوم کلی وانهاده در قصیده است. (فراهانی و همکاران، ١٤٠١: ٩).

این نوع تکرار به صورت متوالی یا غیر متوالی در انتهای متن می آید تا احساس درونی و عاطفی شاعر را به خواننده منتقل کند. (بلاوی، ۱۳۹۶: ۱۱)

۲-۲-۵- تکرار تراکمی

تکرار تراکمی به صورت تکرار غیر منظم واژگان یا جمله ها آورده می شود. شاعر یا نویسنده به تکرار حروف، یا افعال، یا اسم ها می پردازد. کارکرد این نوع تکرار تنها به تأثیر موسیقایی و دلالتی آن محدود نمی شود؛ بلکه انسجام معنایی و روابط درون متنی و برون متنی تکرارها قابل توجه است و در توزیع واژگان محدود به هیچ قاعده و قانون خاصی نیست. (عبید، ۲۰۰۱: ۲۱۷)

۲-۲-۶- تکرار لازمه

به تکرار جمله آغازین ابیات شعری و سطح ایقاعی و دلالتی به عنوان محور اساسی و مرکزی از محور قصیده، تکرار لازمه اطلاق می گردد. (همان: ۲۰۸)

۲-۳- سیمای سوره آل عمران

سوره آل عمران، دومین سوره از سوره های مقطعات است که با حروف مقطعه «الم» آغاز شده است. (سرمدی، ۱۳۹۶: ۶۷۹) به گفته برخی از مفسران، این سوره در خلال جنگ بدر و جنگ احد، یعنی سال های دوم و سوم هجری، نازل شده و بخشی از حساس ترین دوران زندگی مسلمانان را در صدر اسلام نشان می دهد. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۵، ۲: ۴۰۸)

هدف و محور اساسی که مطالب و مضامین این سوره به آن می پردازند، اثبات وحدانیت و قیومیت خداوند در هستی و دعوت انسان ها به پذیرش این اصل و تشویق مؤمنان به پایداری در این راه برای رسیدن به رستگاری و جاودانگی است.

محورهای اصلی این سوره را می توان به بخش های زیر تقسیم بندی کرد:

- ۱- بخش مهمی از آن به توحید و صفات خداوند، معاد و معارف اسلامی می پردازد.
- ۲- بخش دیگری از آن، پیرامون جهاد و دستورات مهم در این زمینه و عبرت های برگرفته از دو غزوه مهم اسلامی (بدر و احد) سخن می گوید و همچنین شرح امدادهای الهی نسبت به

مؤمنان و حیات جاویدان شهیدان راه خدا است. (همان: ٤٠٩)

٣- در قسمتی از این سوره، به یک سلسله احکام اسلامی در زمینه لزوم وحدت مسلمین و خانه کعبه و فریضه حج و امر به معروف و نهی از منکر و تولی و تبری و مسئله امانت و انفاق در راه خدا و ترک دروغ و مقاومت و پایمردی در مقابل دشمن و صبر و شکیبایی در مقابل مشکلات و آزمایش‌های مختلف الهی و ذکر خداوند در هر حال، اشارات پر معنایی شده است.

٤- برای تکمیل این بحث‌ها، بخشی از تاریخ انبیاء از جمله: آدم و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی و سایر انبیاء (ع) و داستان مریم و مقامات این زن بزرگ و توطئه‌های پیروان متمرّد حضرت موسی (ع) و مسیح (ع) در برابر اسلام، نیز ذکر شده است. مطالب این سوره چنان به هم مربوط و هماهنگ است که گوئی همه آن‌ها یکجا نازل شده است. (مکارم شیرازی، ١٣٦٥، ٢: ٤١٠) آیات اعتصام، محکم و متشابه، کظم غیظ، مباحله و آیات ربنا از جمله آیات مشهور سوره آل‌عمران است. چندین آیه این سوره نیز در بردارنده احکام فقهی است.

٣- کارکرد انواع تکرار هندسی در سوره آل‌عمران

٣-١- تکرار استهلالی

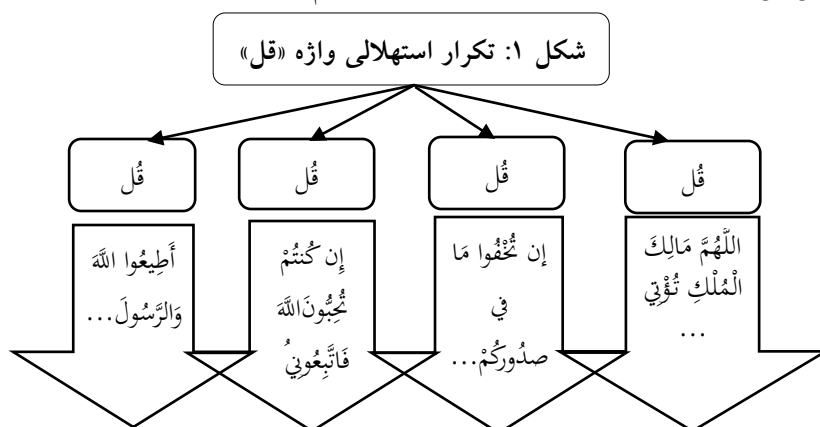
تکرار استهلالی به صورت هدفمند در سوره آل‌عمران به کار رفته و با لایه‌های معنایی متن سوره در ارتباط است.

١ - ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ يَبْدَأُ بِدِينِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَمِيتِ وَتُخْرِجُ الْمَمِيتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢﴾ لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُخَذِ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ قُلْ إِنْ تُحِبُّوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْذَوْهُ يُعْلَمَهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾ يَوْمَ يَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمِمَّا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُخَذِ اللَّهُ نَفْسَهُ

وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣١﴾ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٢﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٣﴾ (آل عمران / ۲۶-۳۲)

با تأمل در ساختار این آیات و چگونگی قرار گرفتن واحدهای زبانی در قالب تکرار

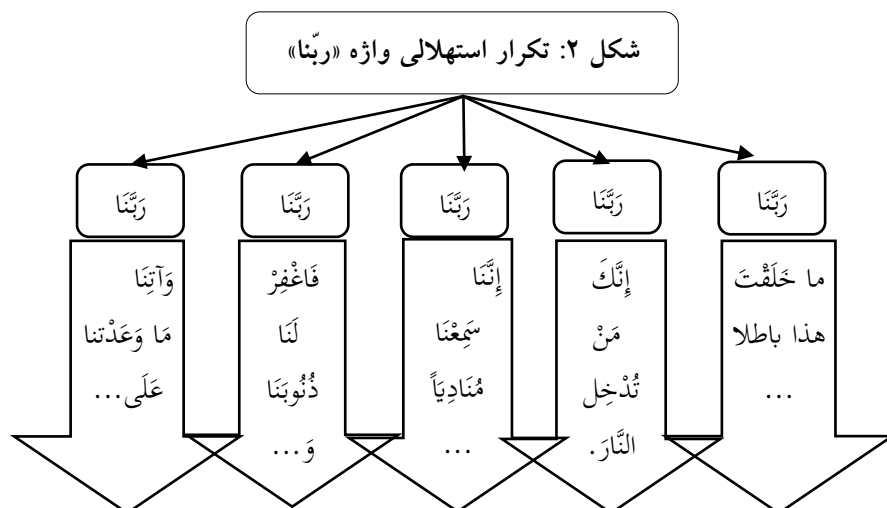
استهلالی می توان، ساختار این آیات را بدین صورت ترسیم نمود:

همانگونه که در شکل فوق ملاحظه می شود، در این آیات ساختار کلام در قالب تکرار استهلالی فعل امر «قُل» خود را نشان می دهد که محوریت آیات بر آن استوار است و افزون بر موسیقی درونی و هم نشینی با دیگر کلمات، بار اصلی معنا و احساس را بر دوش دارد. تکرار استهلالی «قُل» از یک سو تداوم و استمرار فعل امر را به مخاطب القا می کند و از سوی دیگر تصویری از هشدار، تذکر و یادآوری را به نمایش می گذارد. در این آیات، خداوند متعال ۵ مرتبه فعل امر «قُل» را تکرار می کند تا دیدگاه مخاطب را تغییر دهد و به او یادآوری کند که در هر صورت باید تسلیم امر خداوند باشد؛ زیرا «خدا قائم بر عالم و تدبیر است، مالک او است و او ملک را به هر کس بخواهد می دهد، هر که را بخواهد عزت می بخشد. در این آیه خداوند رسول گرامی خود را امر می کند به اینکه به خدایی پناهنده شود که قدرت مطلقه خاص او است». (طباطبایی، ۱۳۷۸، ۳: ۲۰۲)

٢- ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾ ﴿رَبَّنَا إِنَّنا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ﴾ ﴿رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾ (آل عمران / ١٩١-١٩٤)

این آیات بر محور پناه بردن به دامن خداوند متعال و در خواست مغفرت از او می چرخد و همانگونه که در شکل زیر دیده می شود، تکرار استهلالی آیات با عبارت «رَبَّنَا» مشهود است.

همانگونه که در تصویر فوق مشاهده می شود، تکرار به کار رفته در این آیات از نوع تکرار واژگان است که به طور منظم در ابتدای آیات، واژه «رَبَّنَا» تکرار می شود و این تکرار استهلالی علاوه بر هم نشینی با سایر واژگان به کار رفته در این آیات و برانگیختن موسیقی دل نشین، باعث تحریک عاطفی و وجدانی نفس می شود تا در پیشگاه خداوند متعال به نحو شایسته تضرع کند.

در این آیات مؤمنین با کلمه منادای «رَبَّنَا» خداوند را مورد خطاب قرار داده و از او درخواست رحمت دارند.

این آیات از فرازهای تکان دهنده قرآن است و مجموعه ای از معارف دینی آمیخته با لحن لطیف مناجات و نیایش، در شکل یک نغمه آسمانی است. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۵: ۲۵۱/۳)

آیات دیگری که در آن تکرار استهلالی نمود دارد، بدین شرح است.

بسامد انواع تکرار استهالی

ردیف	آیات	تکرار استهالی	ردیف	آیات	تکرار استهالی
۱	۶-۷	هُوَ الَّذِي	۹	۱۷۲-۱۷۳	الَّذِينَ
۲	۸-۹	رَبَّنَا	۱۰	۵۶-۵۷	أَمَّا الَّذِينَ
۳	۱۰-۱۲	الَّذِينَ كَفَرُوا	۱۱	۹۰-۹۱	إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
۴	۳۸-۴۱	قَالَ رَبِّ	۱۲	۱۰۰-۱۰۲	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
۵	۷۰-۷۱	يَا أَهْلَ الْكِتَابِ	۱۳	۱۵۷-۱۵۸	وَلَعِنَ
۶	۱۲۱-۱۲۴	إِذْ	۱۴	۱۶۵-۱۶۶	مَا أَصَابَكُمْ
۷	۱۸۱-۱۸۳	الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ	۱۵	۱۷۲-۱۷۳	الَّذِينَ
۸	۱۸۰-۱۷۰	وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ	۱۶	۱۷۸-۱۸۰	وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ

۲-۳- تکرار دایره‌ای

در سوره آل عمران به دلیل تنوع موضوعاتی که در آن وجود دارد، تکرار دایره‌ای به این صورت است که خداوند برخی از موضوعات را با یک مفهوم آغاز و سپس خاتمه می‌دهد، هرچند که تمامی الفاظ یکسان نباشد. در ادامه به نمونه‌های از تکرار دایره‌ای در سوره آل عمران می‌پردازیم.

۱- اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (آل عمران/ ۲)

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (همان/ ۶)

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

(همان/ ١٨)

در این آیات با آغازی مشابه شروع و با خاتمه نهایی پایان می‌یابد.

مقدمه	خاتمه
اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ	لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ	لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

این آیات در قالب تکرار دایره‌ای با عبارت «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» شروع و با همان عبارت خاتمه می‌یابند. در آیات ۲، ۶ و ۱۸ سوره آل‌عمران، در قالب تکرار دایره‌ای، عبارت «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» تکرار شده و برای تشویق مؤمنان به کلمه توحید اشاره دارد تا هر چه زودتر یکپارچه شوند و خود را برای مقابله با دشمنان یعنی یهود و نصارا و مشرکین آماده سازند، بدین صورت خداوند متعال به نحوی مستقیم و بواسطه اشاره متوالی و با ذکر جمله «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» در ابتدای موضوع به توحید و یکپارچگی اشاره دارد و در آیه ۱۸ «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ»، نیز بار دیگر با تکرار دایره‌ای به خلاصه‌گیری از مطالب نخست می‌پردازد تا آن را تأکید کرده باشد.

۲- «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ» (آل‌عمران/ ۷۰)

«قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ» (همان/ ۹۸)

این آیات به موضوع مبارزه منطقی با یهودیان، مسیحیان و مشرکان اختصاص دارد و خداوند متعال اهل کتاب را مورد خطاب قرار می‌دهد.

مقدمه	خاتمه
يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ	قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ
وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ	وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ

در این آیات جملات تکراری در قالب تکرار دایره‌ای، موقعیتی جدید را تشکیل می‌دهند تا تأکیدی بر موقعیت نخست باشد، زیرا موقعیت جدید، اصل معنا در موقعیت اول را حفظ می‌کند و آن را در موقعیت دوم زیباتر جلوه می‌دهد تا بیانی قوی‌تر داشته باشد و توان واکنشی بیشتر را ایجاد نماید.

آیه ۷۰ با ذکر «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ» و «وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ» که اشاره به انکار نبوت پیامبر از سوی اهل کتاب دارد، آغاز می‌شود و با تکرار مجدد عبارت «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ» در آیه ۹۸، در قالب تکرار دایره‌ای این موضوع را یادآوری می‌کند و بر این موضوع اصرار می‌ورزید که ای اهل کتاب، چرا به آیات خدا کفر می‌ورزید، با اینکه خدای تعالی بر آنچه می‌کنید ناظر و شاهد است؛ به عبارت دیگر این دو آیه با توجه به موضوع کفر به آیات خداوند و بازداشتن مؤمنین از راه خدا در قالب تکرار دایره‌ای با اتصالی که در سیاق کلام وجود دارد، دلالت دارد بر اینکه «اهل کتاب یعنی یهود و یا طایفه‌ای از یهود، کفر به آیات خدا داشته‌اند و مؤمنین را از راه خدا باز می‌داشته‌اند، برای مؤمنین القای شبهه‌ها می‌کردند. این آیات به دنبال همان بیانات می‌خواهد یهود و یا طایفه‌ای از ایشان را تویخ کند که چرا القای شبهه می‌کنند؟ و نیز می‌خواهد مؤمنین را تحذیر کند، از اینکه اگر از یهودیان اطاعت کنند کارشان به کفر به دین حق می‌انجامد و نیز می‌خواهد ترغیب و تشویقشان کند به اینکه متمسک به خدا گردند» (طباطبایی، ۱۳۷۸: ۳، ۵۶۴) آیات دیگری که در آن تکرار دایره‌ای نمود دارد، بدین شرح است.

بسامد انواع تکرار دایره‌ای

مقدمه	خاتمه		مقدمه	خاتمه
وَتَرْزُقُ مَنْ نَشَاءُ... (۲۷)	يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ... (۳۷)	۵	وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (۱۲۲)	وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (۱۶۰)
لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۴۷)	لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۵۹)	۶	وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (۷۴)	وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (۱۷۴)
يَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقِّ (۲۱)	وَقَتْلُهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ (۱۸۱)	۷	وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ... (۱۰۹)	وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ... (۱۲۹)

٤	يَأْمُرُونَ الْمَعْرُوفِ (١٠٤)	يَأْمُرُونَ الْمَعْرُوفِ ... (١١٤)	٨	جَنَاتٌ بَحْرِيٍّ مِنْ تَحْتِهَا... (١٣٦)	جَنَاتٌ بَحْرِيٍّ مِنْ ... (١٩٨)
---	--------------------------------------	---------------------------------------	---	--	-------------------------------------

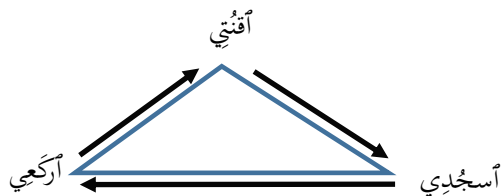
٣-٣- تکرار هرمی

با بررسی های صورت گرفته، تکرار هرمی در دو جنبه لفظی و معنایی در سوره آل عمران جلوه گری می کند؛ به عنوان نمونه:

١- يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَأَسْجُدِي وَأَرْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ (آل عمران / ٤٣)

خداوند متعال در این آیه در قالب تکرار هرمی وظایف حضرت مریم را به ترتیب مطرح

می کند.

در این آیه خداوند به ترتیب می فرماید: «اقْنُتِي» (در برابر پروردگار خاضع باش)، سپس می فرماید «أَسْجُدِي» (نوعی خضوع کامل در برابر خدا) و در ادامه می فرماید «أَرْكَعِي» (همان طور که دیگر بندگان خالص خدا برای او رکوع می کنند تو نیز رکوع کن). (مکارم شیرازی، ١٣٦٥، ٢: ٥٤٣)

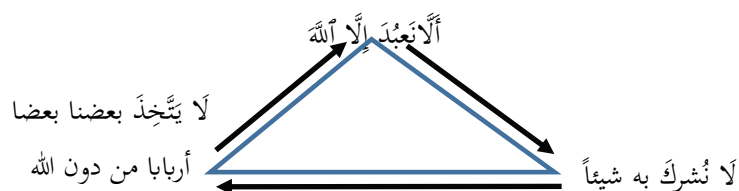
همانطور که در تصویر بالا بیان شده است، تکرار ترتیبی میان واژگان «اقْنُتِي، أَسْجُدِي، أَرْكَعِي» در این ساختار از یک سو، به صورت پلکانی از کل به جزء و به ترتیب دستوراتی را به حضرت مریم بیان می کند و بر مراتب آن می افزاید و از سوی دیگر نوعی موسیقی و انسجام میان اجزاء آیه ایجاد می کند که باعث برخورداری آن از ساختاری زیبا و آهنگین گشته و توجه بیشتر مخاطب را در پی دارد.

٢- «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا

وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ» (آل عمران / ٦٤)

همانگونه که در تصویر زیر می بینید، خداوند متعال در این آیه از طریق تکرار هرمی اهل

٢٠٠

کتاب را به تمسک جستن به توحید دعوت می‌کند و برای اینکه اهل کتاب بهانه‌ای نداشته باشند، به زیبایی و با استفاده از تکرار هر می به تبیین مسأله توحید می‌پردازد و درجات توحید را به ترتیب از جزء به کل ذکر می‌کند.

در این آیه با سه تعبیر متفاوت و در قالب تکرار هر می به مسأله یگانگی خدا تاکید شده است: نخست با عبارت «أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ» (جز خدا را نپرستیم) و بعد با جمله «لا نشرك به شيئا» (کسی را شریک او قرار ندهیم) و سومین بار با جمله «لا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله» (بعضی از ما بعضی دیگر را به خدائی نپذیرد) (مکارم شیرازی، ۱۳۶۵، ۲: ۵۹۵)؛ بنابراین این معانی و ذکر مراتب دال بر این پیام است که اینها قابل تفکیک نیستند و در واقع قرآن با این طرز استدلال به ما می‌آموزد که «لازمه نفی عبادت غیر خدا و اعتقاد به توحید، دست برداشتن از شرکاء است و اینکه غیر خدای سبحان شرکائی نگیرند». (طباطبایی، ۱۳۷۸۳، ۳: ۳۹۱)

آیات دیگری که در آن تکرار هر می نمود دارد، بدین شرح است.

بسامد انواع تکرار هر می					
ردیف	آیات	ردیف	آیات	ردیف	آیات
۱	آیه ۱۴	۸	آیه ۸۴	۱۴	آیه ۱۴۷
۲	آیه ۱۷	۹	آیه ۸۶	۱۵	آیه ۱۵۹
۴	آیه ۳۹	۱۰	آیه ۱۰۴	۱۶	آیه ۱۹۵
۵	آیه ۴۲	۱۱	آیه ۱۱۰	۱۷	آیه ۲۰۰

٦	آیه ٥٥	١٢	آیه ١١٢
٧	آیه ٧٧	١٣	آیه ١١٤

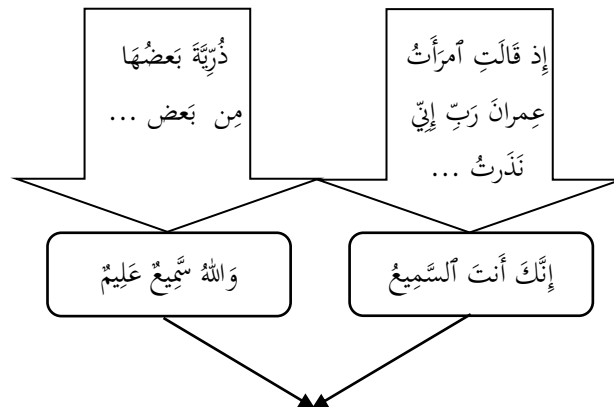
٣-٤- تکرار ختامي

این نوع تکرار دقیقاً همان مسئله‌ای است که در سوره آل عمران دیده می‌شود و تأثیر قابل ملاحظه‌ای در تأکید و تقریر مفاهیم مورد نظر آن دارد؛ به عنوان نمونه به چند تکرار ختامي در سوره آل عمران اشاره می‌شود.

٢- «ذُرِّيَّةَ بَعْضِهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ» ﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَدَرْتُ لَكَ مَا

فِي بَطْنِي مُحَمَّدًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ (آل عمران/٣٤-٣٥)

همان‌طور که در این دو آیه دیده می‌شود، پس از اشاره به موضوعات مختلف، دانایی، شنوایی و سیطره خداوند بر تمامی امور را به صورت تکرار ختامي در پایان این دو آیه یادآور می‌شود و در پایان هر یک از مفاهیم آیات، واژگان «سَمِيعٌ» و «عَلِيمٌ» تکرار می‌گردد.

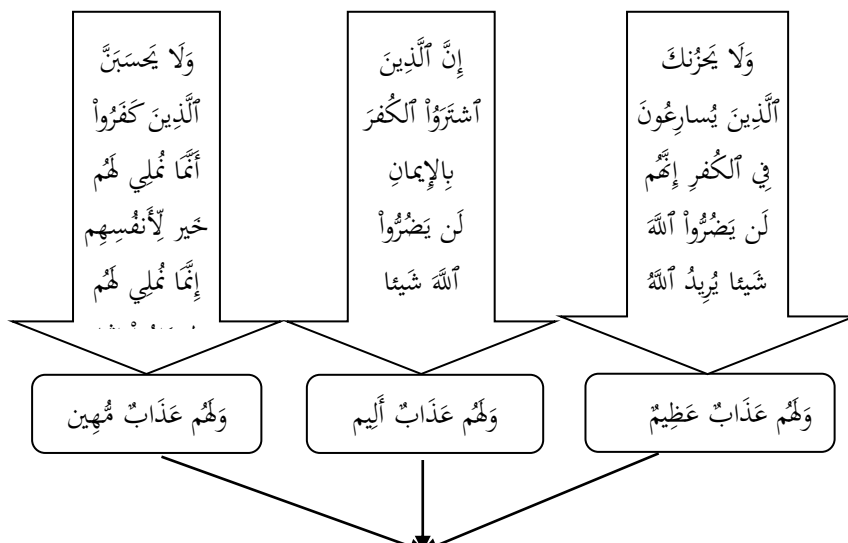

همانگونه که در تصویر مشاهده می‌شود تکرار ختامي واژگان «سَمِيعٌ عَلِيمٌ» که در پایان این دو آیه نمود دارد از یک سو به وحدت ریتیمک آن انجامیده و از سوی دیگر دلالت هر یک از آیات را واضح و آشکار می‌کند. در واقع این نوع از تکرار کلام عملکردی بسیار قاطع دارد؛ به این صورت که بعد از اینکه در آیه ٣٤ بیان می‌شود: «فرزندانی را برگزید که از نظر پاکي، تقوا، درستی و راستی برخی از آنان از نسل برخی دیگرند» و یا در آیه ٣٥ می‌فرماید: «یاد کنید هنگامی که همسر عمران گفت: پروردگارا! برای تو نذر کردم که آنچه را در شکم خود دارم

برای خدمت خانه تو از ولایت و سرپرستی من آزاد باشد، بنابراین از من بپذیر.» در این آیات، خداوند متعال در قالب تکرار ختامی و به عنوان حسن ختام و تلنگری بر مردم، مکرراً بر صفت سمیع و علیم بودن خویش تأکید دارد که او بر همه امور آگاهی دارد و هیچ چیزی بر او پوشیده نیست.

۱- وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئاً يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حِطًّا فِي الْآخِرَةِ وَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آسَرُوا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئاً وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُكَلِّمُهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُكَلِّمُهُمْ لِيُزَادُوا إِثْمًا وَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ (آل عمران ۱۷۶-۱۷۸)

در این آیات، عبارت «وَهُمْ عَذَابٌ» در قالب تکرار ختامی بیان شده و سبب برانگیخته شدن مخاطب و تداوم و استحکام تصویر ذهنی او می گردد.

در این آیات بر اثر تکرار ختامی عبارت «وَهُمْ عَذَابٌ»، یک تناسب و تناوبی بین آنها ایجاد شده است و ریتم حاصل از این کلمات با فاصله های معین گوش را نوازش می دهد و علاوه بر

اینکه بر جنبه زیباشناختی این آیات می‌افزاید، نقش به‌سزایی در القای پیام اصلی آیات دارد. در آیه ١٧٦ خداوند می‌خواهد آن‌ها را در این راه، آزاد بگذارد و چنان به سرعت، راه کفر را ببیند که کمترین بهره‌ای در آخرت نداشته باشند، بلکه «هَمَّ عَذَابٌ عَظِيمٌ» در انتظار آن‌ها باشد، سپس در پایان آیه ١٧٧، بار دیگر با کاربرد تکرار ختامی می‌فرماید: «هَمَّ عَذَابٌ أَلِيمٌ» و این تفاوت در تعبیر «عذاب الیم» با آیه قبل «عذاب عظیم» بیانگر مسارعت و سرعت بیشتر آن‌ها در مسیر کفر است و در ادامه نیز در آیه ١٧٨ روی سخن را متوجه کافران نموده و می‌فرماید: به

آن‌ها مهلت می‌دهیم تا به گناه و طغیان خود بيفزایند و در پایان آیه نیز به سرنوشت آن‌ها اشاره کرده و بار دیگر در قالب تکرار ختامی واژه «هَمَّ عَذَابٌ مُهِينٌ» را تکرار می‌کند. آنچه در این آیات مهم و قابل توجه است کاربرد و تأثیر تکرار ختامی است، زیرا عملکردی به‌شدت قاطع دارد و این قاطعیت در چینش واژگان پایانی آیات و مفاهیم آن‌ها نمود برجسته‌ای دارد. آیات دیگری که در آن تکرار ختامی نمود دارد، بدین شرح است.

بسامد انواع تکرار ختامی					
ردیف	آیات	تکرار ختامی	ردیف	آیات	تکرار استهلالی
١	٤-٦	عزیز	٥	٦٦-٦٣	اللَّهُ عَلِيمٌ/وَاللَّهُ يَعْلَمُ
٢	١٥-٢٠	وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ	٦	١١٩-١١٥	اللَّهُ عَلِيمٌ
٣	٢٦-٢٩	عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ	٧	١٦٣-١٥٦	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
٤	٧٣-٧٤	الْفَضْلُ، مَنْ يَشَاءُ			

٣-٥- تکرار تراکمی

در سوره آل‌عمران تکرار تراکمی الفاظ و واژگان تأثیر بیشتری بر بیان مفاهیم و انسجام درونی متن دارد که در ادامه به نمونه‌های از آن اشاره می‌شود.

١- تکرار تراکمی در آیات ٢٦-٢٧

«قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتُنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي

اللَّيْلِ وَ تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَمِيَّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَمِيَّتَ مِنَ الْحَيِّ وَ تَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ» (آل عمران ۲۶-۲۷)

با بررسی های صورت گرفته در این آیات یک سری واژگان مشخص در قالب تکرار تراکمی به طور مکرر شنیده می شود که جدول زیر بیانگر آن است.

تکرار تراکمی در آیات ۲۶-۲۷ سوره

آل عمران

تکرار ۱۲ بار حرف تعریف	تکرار ۹ بار فعل مخاطب	تکرار ۵ بار موصول
الْمُلْكِ (۳ مرتبه) / النَّهَارِ (۲ مرتبه)	تُولِجُ (۲ مرتبه) / تُخْرِجُ (۲ مرتبه)	من تَشَاءُ
اللَّيْلِ (۲ مرتبه) / الْمَمِيَّتِ (۲ مرتبه)	تُنْفِئُ / تَنْزِعُ / تَعْزِبُ / تُدَلِّبُ / تَرْزُقُ	
(۲ مرتبه) / الْحَيِّ (۲ مرتبه)		
الْحَيُّ (۱ مرتبه)		

با توجه به جدول فوق، حرف تعریف «ال» بیشترین بسامد را در این آیات دارد و بر سر اسم و یا صفاتی وارد شده که همگی متعلق به خداوند هستند. در مرتبه بعدی فعل مضارع مخاطب، ۹ مرتبه تکرار شده است و فاعل این افعال نیز خداوند است؛ نکته قابل توجه این که تکرار افعال دارای موسیقی درونی منبعث از تضاد بین آنهاست که بر یک حرکت زنجیروار و دورانی دلالت دارد و حذف هر یک از آنها بر مفهوم و نظام آهنگین کلام خلل وارد می کند. در این دو آیه عبارت «مَنْ تَشَاءُ» نیز پنج بار تکرار شده و بیانگر اراده خداوند در همه امور است.

بنابراین بر اساس بررسی های صورت گرفته، تکرار تراکمی در این آیات بسیار هنرمندانه برای یادآوری این نکته است که خدا قائم بر خلق عالم و تدبیر آن است و تنها کسی که به هر کس بخواهد خیر می دهد و تنها اوست که ملک و عزت و هر چیز دیگر را از هر کس بخواهد، می گیرد. (طباطبایی، ۱۳۷۸: ۳/ ۲۰۱) این موضوع خارج از غرض سوره نیست و با معنا و مضمون

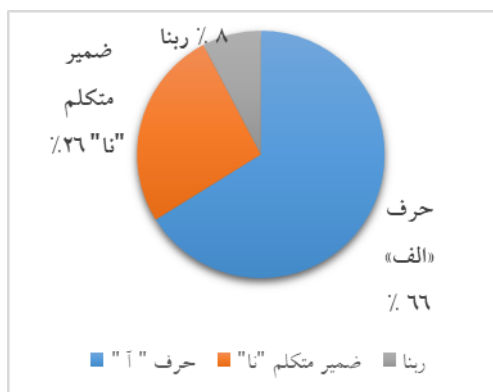
سوره که اثبات وحدانیت خداوند و قیومیت او بر تمام هستی از ازل تا ابد است، همخوانی دارد.

۲- تکرار تراکمی در آیات ربنا (۱۹۱ تا ۱۹۴)

«الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن أَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ ءَامِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْآبَرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَيَّٰهِ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ» (آل عمران/ ۱۹۱-۱۹۴)

در این آیات که به «آیات ربنا» مشهور است؛ بنده با خالق خویش نجوا می‌کند، هنگامی که این آیات تلاوت می‌شود، یک سری کلمات به‌طور مکرر شنیده می‌شود که نمی‌توان آن‌ها را بی‌تأثیر پنداشت.

بسامد تکرار تراکمی در آیات ۱۹۱-۱۹۴

بسامد	تعداد	درصد
حرف «الف»	۴۳	٪ ۶۶
ربنا	۵	٪ ۸
ضمیر متکلم «نا»	۱۷	٪ ۲۶

همانگونه که در نمودار مشاهده می‌شود، حرف «الف» در قالب تکرار تراکم ۴۳ بار تکرار شده است. حضور پر بسامد «الف» از یک سو بیانگر موسیقی‌ای آرام و دل‌نشین در این آیات است و از سوی دیگر ترسیم‌کننده فضای دعا که نمود خشوع قلب‌های مؤمن و سبک‌بالی آنان در پیشگاه خداست؛ به عبارت دیگر کارکرد تکرار «الف» در این آیات، توصیف فضای آرامش-بخش مناجات مؤمنان است. بعد از تکرار حرف «الف» حضور پر بسامد ضمیر متکلم «نا» که

۱۷ بار تکرار شده، مشهود است. این تکرار از یک سو به جذابیت بیشتر متن کمک نموده و کلام را پر از فضای احساسی و عواطف درونی می نماید و از سوی دیگر ارتباط نزدیکی با مخاطب برقرار ساخته و ضعف و ناتوانی بندگان و درخواست و تضرع از خداوند را به تصویر می کشد. البته نباید از ذکر این نکته غافل ماند که تکرار گسترده ضمیر در این آیات علاوه بر بار معنایی و عاطفی، موجی از موسیقی درونی را نثار مخاطب می کند و ریتمی آهنگین و جوشش و حرکتی در کالبد آیه می دمد.

تکرار عبارت «رَبَّنَا» نیز در این آیات، با غرض و هدف متن تناسب دارد که خواهان توجه الهی و عنایت ربانی برای کسی است که کارهایش را به خدا واگذار کرده و به ضعف خود نیز اذعان دارد.

نتیجه

تکرار هندسی در سوره آل عمران بیش از همه در قالب تکرار لفظ و عبارت خود را نشان می دهد که با هندسه خاصی در آیات، توزیع و پراکنده شده و بنا به ضرورت و در راستای تأکید لفظی یا معنایی ایفا نقش می کند. بر اساس بررسی های آماری، بسامد انواع تکرار هندسی در سوره آل عمران و میزان گستردگی آن ها بدین گونه است:

ردیف	تکرار هندسی	تعداد تکرار	درصد تکرار
۱	استهلالی	۱۸	۲۶٪
۲	ختامی	۹	۱۳٪
۳	هرمی	۲۱	۳۱٪
۴	دایره ای	۱۶	۲۴٪
۵	تراکمی	۷	۶٪
	مجموع	۷۱	۱۰۰

پر واضح است که بسامد چشمگیر تکرار هندسی در این سوره بیانگر هماهنگی نظم و ایقاع به کار رفته در ساختار و بافت کلام جهت ادای پیام سوره (اثبات وحدانیت و قیومیت خداوند در هستی و دعوت انسان‌ها به پذیرش این اصل و تشویق مؤمنان به پایداری در این راه برای رسیدن به رستگاری و جاودانگی) و هم‌سو با نغم‌آهنگ کلام است. در این سوره متناسب با هدف و غرض آن، از تکرار هندسی جهت تأکید و تثبیت پیام‌ها در ذهن مخاطب، گسترش معنا و ... بهره‌گرفته شده است. در میان انواع تکرار هندسی، تکرار هرمی بیشترین بسامد را در این سوره دارد. این نوع تکرار به صورت پلکانی توانسته با سیر تدریجی موضوعات از جزء به کل و یا از کل به جزء، موضوع را برای مخاطب یادآوری نماید و مانع از هرگونه ابهامی باشد. تکرار استهلالی علاوه بر موسیقی دل‌نشین، با مضمون کلام و پیام آیه همخوانی و تناسب دارد و از یک‌سو تداوم و استمرار یک امر را به مخاطب القا می‌کند و از سوی دیگر تصویری از هشدار، تذکر و یادآوری را به نمایش می‌گذارد. تکرار دایره‌ای در ابتدا و انتهای بخش‌هایی از این سوره از نظر معنایی با اندیشه محوری و اصلی سوره همخوانی دارد. تکرار ختامي، در این سوره عملکردی به شدت قاطع دارد. در این نوع تکرار، مفاهیم و صفات الهی در قالب تکرارهای ختامي مجدداً به آنها اشاره می‌شود و در واقع هشدار نهایی خداوند نسبت به مفاهیم مورد نظر است و حضور این نوع تکرار، حسن ختام و تلنگری بر مردم است.

در تکرار تراکمی با وجود تکرار واژگان، موجی از موسیقی درونی و ریتمی آهنگین، نثار مخاطب می‌شود و نقش بسزایی در القای غرض و پیام اصلی آیات که تأکید بر قدرت و آگاهی خداوند دارد، ایفا می‌کند.

پی نوشت

- ۱- دکتر محمد صابر عبید، استاد دانشگاه و ناقد عراقی است؛ دارای مدرک دکترای نقد ادبیات معاصر عربی از دانشگاه موصل است.

منابع و مأخذ

— قرآن کریم

کتابها

عربی

- ابن منظور، جمال‌الدین محمد، (لاتا)، لسان العرب، قم، ادب حوزه.
- ابن رشيق القيرواني، ابوعلی الحسن، (۱۹۰۷ م)، العمدة، تحقیق: محمد محی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دار الجیل.
- الجاحظ، عمرو بن عثمان، (۱۹۸۱ م)، البیان و التبيين، بیروت، دار الکتب العلمیة.
- الجرجاني، محمد الشریف، (۱۹۸۵ م)، التعريفات، بیروت، مكتبة لبنان.
- جیدة، عبدالحمید، (۱۹۸۰ م)، الاتجاهات الجديدة في الشعر العربي المعاصر، بیروت، دارالکتب العلمیة.
- السيد، عز الدين، (۱۹۸۶ م)، التكرير بين المثير والتأثير، بیروت، عالم.
- عبید، محمد صابر، (۲۰۰۱ م)، القصيدة العربية الحديثة بين البنية الدلالية والبنية الايقاعية، دمشق، اتحاد الكتاب العرب.
- الملائكة، نازک، (۱۹۸۳ م)، قضايا الشعر المعاصر، بیروت، دار العلم.

فارسی

- خرمشاهی، بهاء‌الدین، (۱۳۷۷ ش)، سوره آل عمران، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، تهران، دوستان.
- سردی، محمود، (۱۳۹۶ ش)، سوره آل عمران، دانشنامه معاصر قرآن کریم، قم، انتشارات سلمان آزاد.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا، (۱۳۷۶ ش)، موسیقی شعر، تهران، آگاه.
- شمیسا، سیروس، (۱۳۸۶ ش)، نگاهی تازه به بدیع، تهران، میترا.
- طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۷۸ ش)، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم: سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- علی پور، مصطفی، (۱۳۷۸ ش)، ساختار زبان شعر امروز، تهران، آگاه.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۳ ش)، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- قرشی بنایی، علی اکبر، (۱۴۱۲ ق)، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۶۵ ش)، برگزیده تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

مجلات

— بلاوى، رسول، (١٣٩٦)، «مثيرات التكرار الترنمي في شعر هارون هاشم رشيد (ديوان وردة على جبين القدس نموذجاً)»، فصلية اللسان المبين، قزوین، ٨ (٢٧)، ص ٢٦-١

Sources and references:

- Holy Quran

Books:

Arabic:

- Al-Jahiz, Amr bin Othman, (1981 AD), Al-Bayan wal-Tabyin, Beirut, Dar Al-Kutub Al-Ilmiyya.
- Al-Jurjani, Muhammad Al-Sharif, (1985), Al Ta'rifāt, Beirut, Maktabah Lebanon.
- Al-Malaika, Nazek, (1983), Qadaya al-Sha'ar al-Mu'aser, Beirut, Dar al-Elam.
- Al-Sayyid, Ezz Al-Din, (1986), Repetition between Stimulus and Influence, Beirut, Al-Alam.
- Ibn Manzur, Jamal al-Din Muhammad, (undated), Lisan al-Arab, Beirut, Dar al-Ihya al-Turath al-Arabi.
- Ibn Rashiq Al-Qayrawani, Abu Ali Al-Hassan, (1907), Al-Umda, Beirut, Dar Al-Jeel.
- Jaida, Abdul Hamid, (1980), New Trends in Contemporary Arabic Poetry, Beirut, Dar Al-Kutub Al-Ilmiyya.
- Obaid, Muhammad Saber, (2001), The Modern Arabic Poem between Semantic Structure and Rhythmic Structure, Damascus, Ittihād al-Kuttāb al-'Arab.

Persian:

- Alipour, Mustafa, (1999), The Language Structure of Today's Poetry, Tehran, Agah.
- Khorramshahi, Bahauddin, (1998), Surah Al-Imran, Encyclopaedia of Quran and Quran Studies, Tehran, Dostane.
- Makarem Shirazi, Nasser, (1945), selected Tafsir Nemooneh, Tehran, Darul-Kutob-e-Islamiya.
- Qaraati, Mohsen (2004), Tafsir Noor, Tehran, Cultural Center of Lessons from the Qur'an.
- Qarshi Banaei, Ali Akbar, (1991), Quran Dictionary, Tehran, Dar al-Kutob-e-Islamiya.
- Sarmadi, Mahmoud, (2016), Surah Al-Imran, contemporary encyclopedia of the Holy Quran, Qom, Salman Azadeh Publications.
- Shafi'i Kadkani, Mohammad Reza, (1997), poetry music, Tehran, Aghah Publications.
- Shamisa, Siros, (2007), a new look at Badi, Tehran, Mitra Publishing.
- Tabatabaei, Mohammad Hossein, (1999), translation of Tafsir al-Mizan, translator: Seyyed Mohammad Baqer Mousavi Hamedani, Qom, Islamic Publications Office affiliated with Qom Seminary Teachers Society.

Magazines:

- Ballawi, Rasul, (1976), Triggers of intonation repetition in the poetry of Harun Hashim Rashid (the collection of A Rose on the Brow of Jerusalem as an example), Al-Lisan Al-Mubin Quarterly, 8 (27), 1-26.

دراسة جمالية للتكرار الهندسي في سورة آل عمران

نوع المقالة: أصيلة

طيهه محترم نجل^۱، محمد غفوري فر^۲، سبحان كاويج^۳^۱ ماجستيرة في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة كوثر بجنورد، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، إيران، بجنورد^۲ أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية و آدابها، بجامعة كوثر بجنورد، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، إيران، بجنورد^۳ أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية و آدابها، بجامعة كوثر بجنورد، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، إيران، بجنورد

الملخص

التكرار الهندسي من العلوم الحديثة والمهمة للغاية والذي يسعى لشرح قيمة التكرار وإفرازاته الدلالية. نظرًا للهندسة الخاصة، يلعب هذا الشكل من التكرار دورًا مهمًا في التماسك الصوتي والدلالي للكلمة ويؤسس ارتباطًا في الجوانب الفنية والجمالية للعمل الأدبي. في القرآن الكريم، تلعب ظاهرة التكرار الهندسي باعتبارها نمطًا فاعلاً من أنماط التعبير دورًا أساسيًا في نقل المفاهيم والموضوعات المقصودة. من بين سور القرآن الكريم، تتبع التكرارات اللفظية في سياق سورة آل عمران بنية وترتيبًا، ونسعى إلى كشف ما تؤديه إلى إيجاد أنواع مختلفة من التكرار الهندسي. تهدف هذه الورقة البحثية بالاعتماد على المنهج الوصفي - التحليلي إلى معرفة الوظيفة الجمالية للتكرار الهندسي والدور البارز لهذا النوع من التكرار في سورة آل عمران. في هذا الصدد، تم رصد ودراسة آيات سورة آل عمران من حيث التكرار الهندسي، في هذا الصدد، تم معالجة آيات سورة آل عمران ودراستها من حيث التكرار الهندسي، ومن خلال تقديم الأدلة، وقد وجدنا أن الترابط البنوي والدلالي لسورة آل عمران يرجع إلى حد كبير إلى التكرار الهندسي، ومن بين أنواع التكرار الهندسي تجدر الإشارة إلى التكرار الاستهلاكي، والختامي، والهرمي، والدائري، والتراكمي إذ نرى لها حضورًا واسعًا في هذه السورة، ومن الواضح أن هذا التكرار المكتف في هذه السورة يدل على انسجام النظام والإيقاع المستخدم في بناء وسياق الخطاب لإيصال رسالة السورة. في هذه السورة، وفقًا لغرضها، تم استخدام التكرار الهندسي للتأكيد على الرسائل وتثبيتها وإبراز المفاهيم في ذهن الجمهور وتوسيع المعنى وما إلى ذلك من المقاصد والدلالات.

الكلمات الرئيسية: القرآن الكريم، آل عمران، الجمالية، التكرار، التكرار الهندسي.

